

Venedik Elçisinin Raporlarında Zenta Savaşı ve Osmanlı Ordusunun Harp Düzeni Hakkında Yeni Bilgiler

New Information about the War of Zenta and the Battle Order of the Ottoman Army in the Reports of the Venetian Ambassador

Güner DOĞAN*

Öz

Kuruluşundan itibaren başarılı fetih politikası ile gerek karada gerekse de denizlerde hızla ilerleyen Osmanlı ordusunun II. Viyana Kuşatması'nda aldığı mağlubiyet ile bu ilerleyişi durmuştur. Kuşatma ve ardından yaşanan kayıplar ile Osmanlılar ilk toprak kayıp belgesine de imza atacaktırlar. 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması'na giden süreçte en önemli dönüm noktası şüphesiz Zenta Savaşı'dır. Sultan II. Mustafa'nın ordunun başında katıldığı bu savaşta Prens Eugen ve ordusuna karşı ciddi bir mağlubiyet alınmıştır. Her ne kadar Zenta'da Avusturya'ya karşı savaşmış olursa da kutsal ittifakın diğer üyesi Venedikliler'i de bu süreçte unutmamak gerekir. Özellikle denizde ve Adriyatik kıyılarında Osmanlılar'a karşı mücadele veren Venedikliler'in faaliyetleri bu bakımdan önemlidir. Onların savaş ve genel olarak Osmanlılar hakkında yazdıkları ise kıymetli bilgiler vermektedir. İşte bu makalede, Viyana nezdinde elçilik yapan Venedikli diplomat Carlo Ruzzini'nin raporlarına odaklanılacaktır ve onun Zenta'da savaş meydanında bulduğunu söylediği Osmanlı harp düzenini resmeden bir çizim de ilk defa yayınlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya, Carlo Ruzzini, Osmanlı Harp Düzeni, Venedik, Zenta Savaşı.

* Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü. E-posta: gunerdogan@karatekin.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6746-2128.

Geliş Tarihi/Received: 31.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 06.06.2022

Abstract

The progress of the Ottoman army, which had been advancing rapidly both on land and on the seas with its successful conquest policy since its foundation, stopped with the defeat in the Second Vienna Siege. With the losses after the siege, the Ottomans also signed the first territorial loss document. The most important turning point in the process leading to the Treaty of Karlowitz signed in 1699 is undoubtedly the Battle of Zenta. In this battle, in which Sultan Mustafa II participated at the head of the army, Prince Eugen and his army defeated the Ottoman Empire seriously. Although there was a war against Austria in Zenta, the Venetians, the other members of the holy alliance, should not be forgotten within this period. The activities of the Venetians, who fought against the Ottomans, especially in the sea and on the Adriatic coast, are important in this regard. What they wrote about the war and the Ottomans provides valuable information. This article will focus on the reports of Carlo Ruzzini, the Venetian diplomat and ambassador to Vienna, and a drawing showing the order of the Ottomans, which he said that he found on the battlefield, will be published for the first time.

Keywords: Austria, Carlo Ruzzini, Ottoman Battle Order, Venice, War of Zenta.

Giriş

Fransız elçi Pierre-Antoine de Castagnères, 14 Kasım 1697 tarihinde ikamet ettiği Edirne'den kaleme aldığı raporunda kente dönüş yapan Sultan II. Mustafa'nın karşılanışını biraz da şaşkınlıkla Senatosuna bildirecektir. Onun gözlemlerine göre kentin girişinde Sultan'a yönelik geçmişte yapıldığı gibi hiçbir tören tertip edilmemiştir¹. Fransız elçinin kısaca çizdiği bu panorama çok da şaşırtıcı değildi. 1683 yılında Viyana Kuşatması ile başlayan ve evvela Avusturya ardından Venedik ile girişilen mücadelelerde Osmanlı ordusu ciddi mağlubiyetler almıştı. 1697 yılına kadar geçen süreç içinde, uzun on dört yıllık savaş döneminde, karada ve denizde her ne kadar kısmî bir takım zaferler elde

¹ Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères (=AMAE), *Correspondance Politique, Turquie*, vol. 30, 14 Novembre 1697-Adrinople.

edilse de kaybedilenlerin yanında bunlar oldukça küçük kalacaktı. Aslında İkinci Viyana Kuşatması ile başlayan kötü gidişatı değiştirmek noktasında Sultan II. Mustafa tahta geçer geçmez yeni bir takım girişimlerle bu durumu tersine çevirmeyi vaat etmişti. Hatta ilk zamanlarda yayınladığı bir hatt-ı hümayûn ile düşmana korku salmayı hedeflemiş ve buna göre Sultan, Allah'ın kendisine hilâfet nasip ettiğini, Padişahlar zevküsefaya daldıklarında halkın huzur bulamadığını, bundan böyle kendisine zevk ve rahatı haram kıldığını, babası Sultan Mehmed'den beri padişahların eğlenceye düşmeleri ve ihmalleri yüzünden düşmanın İslam ülkelerini ele geçirdiğini, Allah'ın yardımıyla onlardan intikam almak için bizzat kendisinin gazâ ve cihada niyet ettiğini, ecdadından Kanuni Sultan Süleyman'ın böyle yaptığını belirtmişti². Sultan'a göre takip edilecek bu süreçte Venedik Cumhuriyeti ve onun Dalmaçya'daki sınırları ve asıl düşman Avusturya temel hedeflerdi.

Sultan'ın bir hatt-ı hümayûn özelinde başlattığı politikası rakip Avusturya'ya göre nispeten daha zayıf gördüğü Venedikliler'i tekrar her bakımdan tehdit edecek durumdaydı. Bu yüzden Sultan'ın tahta geçer geçmez dile getirdiklerini ve yapmak istediklerini Venedik tarafı yakından takip ediyordu. Bundan olsa gerek Venedik Senatosu 6 Eylül 1695 yılında var olan gelişmeleri ele alacaktı. Senato'ya gönderilen raporda Sultan'ın savaşa yönelik hızlı bir giriş yaptığından ve Belgrad'a yönelik olarak Kırım Hanı'na hediyeler ihсан ettiğinden bahsedilmekteydi. Elbette asıl önemli olan ve Venedik Cumhuriyeti'ni ilgilendiren mevzu ise Sultan'ın Venedik politikası idi. Alınan bilgilere göre II. Mustafa'nın niyeti, uzun zamandır Osmanlı politikasının ana hedeflerinden biri olan Mora Yarımadasını almak, Venedik donanmasını

² Abdülkadir Özcan, "II. Mustafa", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 275-280; Venedikliler Sultan II. Mustafa'nın yayınladığı bu hatt-ı hümayûn üzerinde ciddi olarak durmuşlardır. Bu belgede Sultan IV. Mehmed'den bu yana Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı sıkıntılara vurgu yapılıyor ve bir an evvel yeni savaşlar ile mevcut durumun tersine çevrilmesi arzu ediliyor idi. Onlara göre Padişah savaş yanlısı idi. Yine Venedikliler'e göre Sultan II. Mustafa bu gerekliliği haklı kılmak adına Kanuni Sultan Süleyman örneğini vermiş ve onun hiçbir zaman tek başına sefere vezirlerini yollamadığının altını çizmişti. Bkz. Archivio di Stato di Venezia (=ASVe), *Consiglio di Dieci* (=CD), Busta: 51 (26 Aprile 1695).

tahrip etmek ve bu sayede Venediklileri Kutsal Birlik'ten ayırarak onlarla barış yapmaktı³.

Venedikliler raporlarında sürekli olarak Sultan'ın savaşa olan isteğini kaygılı bir şekilde takip etmeye çalışmışlardır. Ancak Senato'ya gelen bilgiler Osmanlı ordusunun eski gücünden oldukça uzaklaştığını, kısa zaman içinde herhangi bir savaşın olmasının ise zor olduğunu bildirmektedir. Bu tarz bilgiler her ne kadar Senato'yu kısmen rahatlatmış olsa da yakın zamanda Sakız Adası'nda Osmanlılar'a karşı alınan mağlubiyet akıllarda hâlâ sıcaklığını korumaktaydı. Adanın kaybedilmesi Akdeniz'de Venedik donanması için açık bir güç kaybıydı. Hatta Sultan, adanın alınmasını bir başlangıç olarak görüyor ve düşmana daha evvel kaybettikleri bütün bölgeleri onlardan almadan savaşa ara vermeyeceğini, barışa meyletmeyeceğini açıkça duyuruyordu⁴.

Sultan'ın bu noktada politikası asıl düşman Avusturya'ya yönelik herhangi yeni bir sefere girişmeden evvel Venedik'in elindeki Mora'nın tekrar ele geçirilmesi üzerinedir. Bundan dolayı tersaneye gemi yapımı konusunda hükümler gönderilmişti. Amaç, Mora gibi büyük bir adanın herhangi bir tarafını ele geçirmek değil; aksine içerideki korunaklı Venedik kalesini almaktır. Sultan'ın bu hedefinin temel dayanağı ise yakın zamanda Venedikliler'den Sakız Adası'nın alınması olacaktır. Ona göre bu adanın alınması ile imparatorluğun talihi dönmüştür. Osmanlı tebaasının ve özel olarak Osmanlı askerinin psikolojisi son derece iyi durumdadır. Venediklilere karşı kazanılan zafer, Dalmaçya'daki tehdidin de derecesini düşürecek ve orada da tıpkı Akdeniz'de olduğu gibi talihlerinin dönmesinin yolu açılacaktır⁵.

Osmanlılar bu olumlu havayı arkalarına alarak barış görüşmeleri için 1691 yılından itibaren sürekli olarak diplomatik temaslarda bulunmaya çalışan İngiltere ve Hollanda elçilerine şu aşamada barış hakkında konuşmanın imkânsız olduğunu bildireceklerdir⁶. İki ülkenin elçileri (William Paget ve Jacobus Colyer) barışa yönelik umutlarını askıya alırken Osmanlı ordusu ise Dalmaçya'da, imparatorluğun tazelenmiş

³ ASVe, CD, Busta: 51 (6 Settembre 1695).

⁴ ASVe, CD, Busta: 51 (26 Aprile 1695).

⁵ ASVe, CD, Busta: 51 (26 Aprile 1695).

⁶ ASVe, CD, Busta: 51 (26 Aprile 1695).

umutları ışığında, yeni seferlerin hazırlığı içine girmişti. Venedikliler'e göre Osmanlı ordusunun gücü gün geçtikçe artıyordu. Onlara göre Macar taraflarında Avusturya'ya karşı kaybedilen her savaş kendilerine karşı oluşacak bir saldırının da habercisiydi. Özellikle kendi sınırlarına oldukça yakın olan Kliuno, Mostar ve hatta sınırın hemen dibindeki Poçitel⁷ bütün kötülüklerin yuvası olarak görülüyordu. Bu yakınlık Osmanlı tarafının rakip gücü baskınlar yaparak yıpratmasına sebep oluyordu. Baskınlar ve yağmalar (scorrerie) Venedik sınırında yer alan tebaanın kaçması ve çoğu zaman ellerinde bulundurduğu ürünlerin gasp edilmesi ile sonuçlanmaktaydı⁸. Baskınların sonuçları bölgede zaten az olan ürün stokunun tükenmesine sebep olmuştu. 16 Nisan 1697 tarihinde bölge Provveditoresı Alvisè Mocenigo'nun Senato'ya gönderdiği raporda, bölge genelinde sadece on beş gün yetecek kadar erzakın kaldığından bahsedilmektedir. Hatta sınırdaki bölgede yaşanan bu olumsuz tablonun tek sebebi de Osmanlılar değildir. Mocenigo'ya göre, kutsal birliğin diğer üyesi Avusturya, kendi sınırlarına yakın olan Knin Kalesi civarında bazı aileleri (bunlar yetmiş aile kadardı) kendi taraflarına geçirmişti. Bu durumun sessizlikle geçiştirilemeyeceğini belirten Mocenigo, müttefik Avusturya'nın sınırlarda çok tehlikeli olduğunu ancak onlara karşı silahlı bir mücadeleye girişilemeyeceğinden ötürü ellerinin ve kollarının bağlı olduğunu da ifade etmişti⁹.

Şu aşamada Kutsal İttifak'ın öncüsü Avusturya'ya karşı herhangi bir faaliyette bulunmak Venedikliler adına pek akıllıca değildi; ancak kapıdaki düşmana karşı geçmişten beri süregelen bir takım tedbirleri almak ve hatta bu tedbirlerin derecesini arttırmak ise en mantıklı olanıydı. İşte bu maksatla Provveditore Alvisè Mocenigo ve Çitluk/Çitlik'in yeni

⁷ “Poçitel Kalesi hudûda karib ve intihâyi serhâd-i islâmiyeden Gabela karşısı ve tarafeynden gelüb gidenlerin yolu üzerinde olmağla”, Bkz. BOA, *İ.E.M.*, n. 55/5177, Bâb-ı Defteri, *Büyük Kale Kalemi Defterleri*, n. 32287 ve *AE, II. Mustafa*, n. 48/4753.

⁸ ASVe, *Senato Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar (=PTM)*, Busta: 538, n. 9, (28 Marzo 1697, Spalato).

⁹ ASVe, *PTM*, Busta: 538, n. 10 (16 Aprile 1697, Spalato). 15 Mayıs 1697 tarihinde gönderilen diğer bir raporda Venedik-Avusturya sınırında oturan bazı ailelerin, Avusturya askerinin (yaklaşık üç yüz atlı) estirdiği terör sebebiyle, evlerinin yıkıldığından bahsedilmektedir. Bkz. ASVe, *PTM*, Busta: 538, n. 12 (15 Maggio 1697, Çitluk).

Provveditoresesi Domenico Diedo Osmanlı'ya karşı Çitluk Kalesi ve çevresini tahkim etme işine girişmişlerdi. Daha evvel baskın sırasında oldukça işe yarayan kalenin önündeki üç kule tekrar güçlendirildi. Yapılacaklar bir an önce bitirilmeliydi çünkü Türkler çok uzakta değillerdi. Bölgeye en fazla uzak olan yer dört mil kadardı¹⁰. Bu kadar kısa mesafeye ve savaşın neredeyse hemen başlayacak olmasına rağmen, Avusturya sınırından gelen bir haber Venedik tarafının rahatlamasını sağlayacaktır. Avusturya ordusu Bosna'nın kuzey batısında yer alan ve Una suyunun hemen yanında konuşlanmış olan Biach/Bihaç'a saldırı hazırlığı yapmaktaydı. Bosna Paşası durumu haber alınca askerlerin birçoğunu bölgeye sevk etmeye başlamıştı¹¹. Bölgeden gelen Iseppo Preradovich adındaki birisi General Carlistot'un on bin kişilik bir ordu ile Biach Kalesi'ni kuşattığını söylüyordu¹². Ancak, Osmanlı tarafı Avusturya ile yaşanacak sıkıntıya karşı Venedik tarafının rahatlamasını ve sınır bölgesinde bazı noktaların, geçmişte olduğu gibi elden çıkmasını engellemek için girişimlerde bulunmuştu. İşte bu maksatla Hersek Paşası altı yüz kadar birliği ile birlikte Çitluk'un en yakınındaki bölgeye Poçitel'e doğru yola çıkmıştı¹³.

Avusturya tarafının Biach kuşatması bu süreç içerisinde devam etmekteydi. Avusturya'nın amacı Bosna'nın bu tarafından alacağı bir nokta ile Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer taraflarına doğru genişlemesini artırmaktı¹⁴. Alvise Mocenigo, Avusturya'nın niyetini bildiğinden kuşatmanın komutanı General Carlistot'a sınırlarda güçlenmeleri gerektiğinin mesajını vermişti¹⁵. Avusturya tarafı Biach'a beş saat uzaklıkta bulunan bir başka nokta olan Vacup Kalesi'nin ele geçirilmesi için evvela girişimde bulunmuş; ancak Mocenigo'nun ifadesi ile Osmanlı İmparatorluğu burada şanlı bir direniş (fastoso trionfo) gerçekleştirmiş ve kalenin elden çıkmasını engellemişti¹⁶. Sıra Biach kuşatmasına gelmişti ancak kuşatma Avusturya açısından kesin bir

¹⁰ ASVe, *PTM*, Busta: 538, n. 12 (15 Maggio 1697, Çitluk).

¹¹ ASVe, *PTM*, Busta: 538, n. 12 (15 Maggio 1697, Çitluk).

¹² ASVe, *PTM*, Busta: 538 (4 Maggio 1697, Iseppo Preradovich).

¹³ ASVe, *PTM*, Busta: 538 (14 Maggio 1697, S. Casmanon).

¹⁴ ASVe, *PTM*, Busta: 538, n. 14 (22 Maggio 1697, Di galera alle Bocche di Narenta).

¹⁵ ASVe, *PTM*, Busta: 538 (20 Maggio 1697).

¹⁶ ASVe, *PTM*, Busta: 538 n. 17 (3 Luglio 1697, Cattaro).

mağlubiyetle sonuçlanmıştı. Avusturya ordusu çok sayıda askerini bu kuşatmada kaybetmişti¹⁷. Saldırının görgü tanıklarından birisi olan Nicola Biloevic'in verdiği bilgiler, kuşatmanın toplamda bir ay kadar sürdüğünü, kalenin içerisine Avusturya tarafından kimsenin giremediğini, bin Alman askerinin ölmesine karşılık Türk tarafından sadece yüz elli kişinin kayıp olduğunu bildirmişti¹⁸.

Osmanlı tarafı adına Bosna sınırının iki ucu bu bakımdan iki ayrı girişimin ve iki ayrı psikolojinin sonuçlarını barındırmaktaydı. Bir tarafta Venedik'e yönelik saldırılar varken diğer tarafta Avusturya'ya yönelik savunma gerçekleşiyordu. Saldırı ve savunmadaki Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ise Venedik tarafı için devamlı olarak tedirginlik yaratıyor, Avusturya açısından ise yeni saldırı ve kuşatmaların hırsını tetikliyordu. Bu noktada her iki rakip güce karşı sınırlarda önemli ve yeri geldiğinde başarılı mücadeleler veren Osmanlı ordusu için barışa gidecek olan süreçte son nokta 11 Eylül 1697 tarihinde yaşanacak olan Zenta mağlubiyeti olacaktır¹⁹. Sultan II. Mustafa tahta geçer geçmez yayınladığı hatt-ı hümayûn ile çerçevesini çizdiği politikası bağlamında 1695 ve 1696 yıllarındaki bazı seferlerde başarılı olunca üçüncü bir sefere daha karar vermişti²⁰. Sultan vadettiği gibi ordunun başında sefere çıkmış olsa da değişen dünyanın değişen ordu ve savaş taktiklerinin uzağında bir profil sergilemiştir. Zenta mağlubiyeti hem siyasî arenada hem de ordu cephesinde bir hayal kırıklığıdır. Öte yandan bu mağlubiyet, bir bakıma İkinci Viyana Bozgunu ile başlayan Batı'da "Büyük Türk Savaşları" olarak adlandırılan 1683-1697 yılları arasındaki savaşların da sonucusudur²¹. Bundan olsa gerek, Fransız elçinin Edirne'ye dönen

¹⁷ ASVe, *PTM*, Busta: 538 n. 18 (16 Luglio 1697, Spalato).

¹⁸ ASVe, *PTM*, Busta: 538 (23 Luglio 1697, Nicola Biloevich).

¹⁹ Zenta Savaşı ile ilgili son zamanlarda çıkan ve özellikle kronikleri ve farklı günlükleri merkeze alarak değerlendirmeler yapan çalışmalara bakılabilir: Hakan Karagöz, "Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı: Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri", *Ankara, Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1/2 (2022), s. 503-575; *Egy Nagy Háború Utolsó Csatája*, ed. Papp Sándor ve Történelmi Levéltár, Zenta 2021; Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, Bilge Yayın Habercilik, İstanbul 2018, s. 277-347.

²⁰ Erhan, Afyoncu, "Zenta", *DİA*, c. 44, İstanbul 2013, s. 279.

²¹ Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının*

Padişah'a yönelik bir törenin düzenlenmeyişine şaşırmasını anlayabilmek mümkün gözükmemektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun dönemdir mücadele ettiği Avusturya ve Venedik ile barışa doğru meyletmesinde Zenta'da alınan mağlubiyet bir başlangıç olmuştur. Venedik'e doğru özellikle Dalmaçya'da girilen sonuçsuz sınır savaşları, Avusturya ile yapılan ve sonu çoğu zaman mağlubiyetle biten savaşlar, bunun yanı sıra Rusya'nın kuzeyden 1696 yılında Azak Kalesini alması ile başlattığı baskı²² ve nihayetinde Osmanlı tarafının en son 1697 yılında Avusturya ordusuna karşı Zenta'da uğradığı ciddi kayıplar barışa yönelik istekleri arttırmıştı. Gerek Divân-ı Hümayûn'da gerekse orduda, savaşın daha fazla devam etmesi halinde çok şey kaybedebileceklerini, fakat artık hiçbir şey kazanamayacaklarını anlayan güçlü bir barış grubu, İngiltere ve Hollanda'nın başını çektiği ikna çabalarını destekliyordu. Söz konusu barış grubu Zenta'da en iyi birliklerini kaybetmekten başka Kayser'in Ryswick Barışı'nı (Eylül ve Ekim 1697) imzalaması ile bütün kuvvetlerini Macaristan tarafına yönlendirdikleri haberini alınca bu isteklerini daha da arttırdılar²³. Mevcut gelişmeler ışığında son olarak Anonim Osmanlı Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu şu cümlelerle özetlenmektedir:

“...hayli müddetten berü taraf-ı düşmen-i din ile harb u kitâl mütemâdi olmağla her milletin hazine ve askerine fütür gelüp, ale'l-husûs re'âyâ ve berâyâ pâmâl olmuş iken cülûs-ı humâyûn-ı meymenet-lüzûmları 1106 (1694-1695) senesinde vâki' olup,

Meydan Muharebeleri, c. 2, s. 278.

²² Kutsal İttifak'ın Osmanlı'ya karşı sürekli saldırı halinde olması ve ortaya çıkan karışıklıklar neticesinde Rusya, Büyük Petro (1682-1725) önderliğinde, evvela doğrudan Kırım üzerine gitmek yerine Azak'a saldırmayı denemiş ve 28 Temmuz 1696 yılında burayı işgal etmişti. Ruslar'ın asıl amacı, Batı'yla doğrudan bağlantı sağlayacak olan Baltık Denizi veya Karadeniz kıyısındaki limanları ele geçirmektir. Bu elde edilen yer ile Rusya doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'na ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmış oluyordu. Bkz. B. H. Summer, *Peter the Great and the Ottoman Empire*, Oxford 1949, s. 17-24; A. N. Kurat, “The Retreat of the Turks: 1683-1730”, s. 625.

²³ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1699-1774)*, çev. Nilüfer Epçeli, c. 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 140.

Mora ve Azak ve Kamaniçe ve Üngürüs câniblerine gereği gibi mühimmât ve asker ile ser'askerler ve irsâline gayret ve Venedik üzerine mükemmel donanma-yı hümayun tedârüküne bezl-i kudret ve üç def'a bizzat Nemçe üzerine azimet buyurulup, mansûren avdet olunmuş idi.”²⁴.

1. Zenta Savaşı (11 Eylül 1697)

Mevcut durum artık barış masasına doğru giderken biri diplomat diğeri asker iki İtalyan'ın raporları özelinde Zenta'ya giden süreç ve savaş şu şekilde cereyan edecektir:

Savaşın yaşanıldığı sırada Venedik adına Viyana'da elçilik görevinde bulunan kişi, Carlo Ruzzini adındaki bir diplomattır. Yaşamının ileri dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu ile sık sık ilişki içerisinde olacak Ruzzini, çok önemli mevzularda önemli bir aktör olarak görev yapmıştır. 1679 yılında diplomasi kariyerine başlayan Ruzzini, iki önemli noktada Madrid ve Viyana'da elçilik görevlerinde bulunmuş ve ardından Osmanlı İmparatorluğu için son derece mühim bir antlaşma, dönüm noktası olarak bakabileceğimiz ve Westphalia Antlaşması'ndan sonra çok yanlı diplomasinin diğeri bir örneği olan Karlofça Antlaşması'nda yer almıştır. Antlaşmada kurnaz ve inatçı bir diplomat olarak sıfatlandıracağımız Ruzzini ardından Madrid'de elçiliğe devam etmiş ve akabinde 1706 yılında İstanbul'a olağanüstü elçi sıfatıyla gönderilmiştir. Onun göreve atanmasının sebebi görev bitimi sonunda kendi Senatosu önünde okuduğu relazione/raporda açıkça vurgulanmıştır. Bütün sebep Karlofça Antlaşması ile birlikte tartışmaya açık hale gelen Mora Yarımadası'dır. Ruzzini için Venedik özelinde Mora, *la spina che punge il cuore*'dir yani kalbine batan kıymıktır! İşte bu sebep ve daha sonra değineceğimiz diğeri sebepler ekseninde görevlendirilen Ruzzini, diplomatik misyonunun bitmesinin sonrasında Osmanlı İmparatorluğu için olmasa da Avrupa'nın diğeri devletleri için oldukça mühim bir antlaşmada yani Utrecht'te görev alacaktır.

²⁴ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, yay. haz. Abdulkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 133.

Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1714-1718 yıllarını kapsayan savaş tarihte her iki devletin yedinci ve son savaşıdır. Bu yıllardan sonra her iki güç bir daha karşılaşmayacaktır. Savaşın sona ermesi Pasarofça'da üçüncü devlet Avusturya'nın da iştiraki ile imzalanan bir anlaşma ile olmuştur. Pasarofça Antlaşması Osmanlı İmparatorluğu için Venedik özelinden düşündüğümüzde istenmeyen barıştır²⁵. Carlo Ruzzini diğer antlaşmalarda gösterdiği başarı dolayısıyla burada da görevlendirilecek ancak bu yaşlı ve tecrübeli diplomat Avusturya'nın arkasına sığınan bir profil sergileyecektir. Her ne kadar altmış dört yaşına gelmiş olsa da hâlâ diploması için mücadele eden Ruzzini'nin Osmanlı İmparatorluğu açısından son vazifesi, daha evvel olduğu gibi, İstanbul'a olağanüstü elçi olarak görevlendirilmesi ile nihayete erecektir. 1720 yılı itibariyle Osmanlı dünyasından artık diplomat olarak "kopan" Ruzzini, bütün bu tecrübelerinin sonucunda Venedik Cumhuriyeti'nin en itibarlı mevkiine yani Doç'luğa kadar yükselmiştir²⁶.

Muhtasar olarak kariyeri noktasında bilgiler verdiğimiz Carlo Ruzzini²⁷, Zenta Savaşı'nın yaşandığı sırada diplomat olarak Viyana'da görev yapmaktadır. Ağustos 1697'den Aralık 1697 yılına kadar incelediğimiz raporlarında bildiğimiz bazı bilgiler teyit edilirken, savaş hakkında ve Osmanlı ordusunun savaş düzeni hakkında yeni bilgilerin yer aldığını görmekteyiz.

Ruzzini'ye göre Ağustos'ta gelen bilgiler, Osmanlı ordusunun nereye yönelik bir harekâta bulunmak istediklerine dair kesin olmayan duyumların varlığı üzerinedir. Bunun yanında Eugen'den aldığı veriler

²⁵ Bu başlık altında kaleme aldığımız bir makale için bkz. Güner Doğan, "İstenmeyen Barış Pasarofça'da Osmanlı-Venedik Diplomatları ve Diplomatik Tavırları", *Harp ve Sulh 300. Yılında Pasarofça Antlaşması*, İstanbul 2019, s. 111-127.

²⁶ "Carlo Ruzzini", *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, c. 59, Roma 2017, s. 374-377; A. Da Mosto, *I Dogi di Venezia, Con Particolare Riguardo Alle Loro Tombe*, Venezia 1939, s. 290-294.

²⁷ Carlo Ruzzini'nin yaşamını ve özellikle diplomat yönünü ele alan çalışma için bkz. Güner Doğan, "Savaşta ve Barışta Osmanlı Dünyasında Venedikli Bir Diplomat: Carlo Ruzzini (1691-1720)", *Harvard Üniversitesi Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 53 (2020), s. 97-115.

noktasında hazırladığı ayrıntılı bir tablo ile Ruzzini, Osmanlı ordusunun şu an itibariyle sayısını 17.758 olarak belirtirken 6.000 kişi ile en fazla asker sayısının Rumeli Paşası Cafer olduğunu söylemektedir²⁸. Otuz yedi gündür yolda olan ordu 10 Ağustos itibariyle Belgrad'a giriş yapmıştır. Osmanlılar için hedefin Avusturya olduğu netleşmeye başlamışken mevcut durumda yaşanan bir başka tehdit ise gün geçtikçe kendini göstermektedir. Rusya'nın Kırım'ı almak istemesi seferde olan Osmanlılar için bir bakıma kötü bir haber olacaktır. Ancak ordunun Belgrad özelinde, Sava ve Tuna nehirleri etrafındaki faaliyetleri ise hız kesmeden devam edecektir. Bu faaliyetlerde, daha sonra ordunun yaşadığı en büyük sıkıntı olarak zikredeceğimiz, köprü yapımı başta gelmektedir. Osmanlı ordusunun yanındaki mühimmat ile birlikte sorunsuz bir şekilde sefere gitmesi en başta gelen konulardan birisidir. Köprülerin yapılması noktasında Ruzzini'nin hemen her raporunda mutlaka bir ayrıntıyı kendi Senatosu ile paylaştığını belirtmek gerekir²⁹. Bu bakımdan 24 Ağustos 1697 tarihli raporda Sava ve Tuna üzerinde iki köprü inşası tamamlanmıştır. Ancak ordu henüz bu köprülerin üzerinden geçmemiştir³⁰.

Ağustos ayı içinde yazılan raporlarda önemli bir bilgi yer almaktadır. Buna göre Osmanlı ordusu sefer halinde iken Fransız elçi Sultan'ın yanında ona eşlik etmektedir. Bir elçinin savaşa gider gibi sefere iştirak etmesi Ruzzini için kendi Senatosuna bildireceği ve yine kendi ifadesiyle önemli bir haberdir³¹. Böylesine bir bilgi Osmanlı-

²⁸ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 226, 10 Agosto 1697-Cimenin.

²⁹ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 228, 17 Agosto 1697-Cimenin. Bu noktada özellikle ifade etmek gerekir ki, 1697 seferinde birçok nehir geçileceği için Tuna Donanması da hayati bir rol oynayacaktır. Nehirlere yakın kaleleri kuşatmada; asker, gerekli tayinat ve cephanenin naklinde, Avusturya askerinin geçeceği köprülerin tahrip edilmesinde ince donanma öne çıkacaktır. Bkz. Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, s. 278.

³⁰ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 231-232, 24 Agosto 1697-Cimenin.

³¹ "...la conferma dell'importante avviso, che l'Ambasciatore stesso di Francia residente alla Porta seguiti l'armate accompagnando il Sultano". Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 231, 24 Agosto 1697-Cimenin.

Fransız ilişkilerinin ya da diğer bir ifadeyle Fransız dış politikasının temel amaçlarından birisi olan Avusturya'ya yönelik izlenen siyasetin bir yansıması olarak okunabilir. Fransızlar'a göre Osmanlı tarafının sürekli olarak savaşta tutulması ve düşman Avusturya'nın meşgul edilmesi oldukça önemlidir. Fransızlar barışın olmaması ve savaşın sürdürülmesi yönünde Zenta'dan evvel³² ve hatta daha sonra³³ her zamanki gibi girişimlerini sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla elçinin Osmanlı ordusunun yanında seferde olması diplomatik manada Osmanlılar adına *kâfirle ittifakın* sahadaki bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu noktada elçinin kim olduğu sorusu önem arz etmektedir. O sıralar Edirne'de bulunan Fransız elçi Pierre Antoine de Castagnères'tir. Onun kaleme aldığı raporlardan edindiğimiz bilgilere göre bu elçi evvela özel bir misyon ile görevlendirilen ve ardından İstanbul'da elçi olarak görev yapacak olan Charles de Ferriol'dür³⁴. Özel görev olarak kastedilen muhtemelen Zenta'da yaşanan bilgilerin aktarılmasıdır. Ferriol'ün gözlemlerini tek başına kaleme alıp raporlar halinde Fransa'ya gönderip göndermediğini bilmiyoruz ancak gözlemlerini ayrıntılı bir şekilde diğer elçi Castagnères ile paylaştığı oldukça açıktır. Castagnères'in elçilik raporunda Zenta'da varmış gibi cümleler kurması ona gün be gün gelen bilgilerin varlığını göstermektedir. Son olarak Ağustos ayı içinde Ruzzini'nin ifade ettiklerine ek olarak Castagnères'in raporuna eklediği bir mevzu Osmanlı ordusunda savaş öncesinde yaşanan bir sıkıntıyı göstermektedir. Bu

³² 3 ve 20 Ağustos tarihlerinde İstanbul'dan Ruzzini'ye gelen bilgilere göre Fransızlar, Osmanlı ordusunda hizmet etsin diye mühendis görevlendirmişler ve sonrasında Mısır'dan Tenedos/Bozcaada'ya asker sevk etmek amacıyla bir Fransız gemisini tahsis etmişlerdir. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 250, 19 Ottobre 1697-Cimenin.

³³ Venedikliler'e göre Osmanlı tarafı Zenta Savaşı'ndan sonra ve muhtemelen barış girişimlerinin İngiltere ve Hollanda elçilerinin diplomatik faaliyetleri ile yoğunlaştığı dönemde Fransızlarla bir anlaşma imzalamıştı. Buna göre; Osmanlı İmparatorluğu savaşa girerse Fransız ordusu yardıma gelecek, Fransız gemileri sadece Fransız bayrağı taşıyacak ve son olarak Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun araları iyi olmaz ise Fransa, Avusturya ile barış imzalamayacaktı. Bkz. ASVe, *CD*, Busta: 52, 27 Giugno 1698. Fransa'nın ve İstanbul'daki Fransız elçisinin saygınlığı, Osmanlı nazarında, son derece iyi idi. Hatta İstanbul'a gelen İran elçisinin Padişah'a ve Saraya getirdiği hediyelerin yanında sadece Fransız elçisine hediye takdim etmesi bu saygınlığı gösteren örneklerden birisi olarak görülebilir. Bkz. ASVe, *CD*, Busta: 52, 24 Luglio 1698.

³⁴ AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, vol. 30, 30 Aout 1697-Adrinople.

bilgiye göre orduda yer alan topçu birliği ve yaya birliğinin durumu iyi iken atlı birliğin durumu ise iyi değildir. Sebebi ise birlikte bulunanların ne yetenekleri ne de silahları vardır hatta atlar oldukça bitkin durumdadır³⁵. Ağustos ayı içinde ordunun harekâtı devam ederken Zenta'ya doğru giden yol üzerinde bir takım önemli noktalarda ele geçiriliyordu. Buralardan birisi Titel'dir. Elmas Mehmed Paşa tarafından komuta edilen ordunun girişimiyle sınır üzerinde bu bölgenin ele geçirilmesi Osmanlı ordusunda sevinç etkisi yaratacak ve II. Mustafa Osmanlı ordusu ile birlikte Tisa nehrinden geçmeye başlayacaktır³⁶. 8 Eylül'de Zenta'ya varan ordu Zenta Kalesi'ni ele geçirirken bir taraftan Eugen'in Osmanlı ordusunu takibi sürüyor diğer taraftan Ruzzini'nin verdiği rakama göre 44.000 kişilik yeni bir takviye ordusu mevcut orduya dâhil oluyordu. Bu gelişmelerin yaşandığı sırada yeni gelen bir bilgi ise Avusturya tarafını sevindirecekti. Buna göre Ruslar Kırım'a girmişlerdi³⁷. Mevcut durumda yaşanan iç ve dış gelişmeler ve Eugen'in an be an takibi her iki tarafın kısa zaman içinde karşı karşıya geleceğini göstermekteydi. Öyle de oldu ve 11 Eylül itibarıyla başlayan savaş oldukça kanlı ve şiddetli bir mücadeleye sahne oldu. Ruzzini'nin mektupları içinde yer alan bir relazione/raporun ifade ettiği şey, Osmanlı ordusunun yenilmesinin sebebini telaşa kapılan askerlerin daha evvel inşa ettikleri köprülere yığılmalarına ve asıl önemlisi Eugen'in uzaktan etkili ve aralıksız top atışlarına bağlamaktadır. Fransız elçinin de ifadesi

³⁵ AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, vol. 30, 30 Aout 1697-Adrinople.

³⁶ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 235, 7 Settembre 1697-Ebersorf; AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, c. 30, 12 September 1697-Adrinople; Mühürdâr Ali Efendi, *Vak'anâme-i Ca'fer Paşa: Koca Ca'fer Paşa'nın Serhad Yılları (1688-1697)*, haz. Abdulhadi Uysal, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2021, s. 281-284; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme: İnceleme ve Metin*, yay. haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s. 398-418. Bu fetih diğer taraftan Avusturya tarafında büyük bir moral bozukluğuna ve şaşkınlığa neden olmuştur. Avusturya tarafını şaşkınlığa uğratan Türklerin beklenenden daha hızlı hareket ederek Titel'i fethetmeleriydi. Eugen, Kayser'e yazdığı mektubunda da bu şaşkınlığı: "Hiç kimse bunun kadar erken olacağını tahmin edemezdi. Generaller, daha en az iki gün vaktimiz olacağından emindiler". Bkz. Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, s. 307.

³⁷ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 238, 14 Settembre 1697-Cimenin.

bunu doğrularken, bir bakıma savaşın galibini belirleyen top atışları olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek³⁸. Anonim Osmanlı Tarihi'nde de savaşa dair malumatlar verilirken, kâfirin topları işletmesine, top ve tüfek aralarının ise hiç kesilmemesine vurgu yapılmaktadır³⁹.

Zenta'da vuku bulan savaş, Eugen'in köprüde sıkışan Osmanlı askerini kısa sürede etkili top atışları ile etkisiz kılması ve Osmanlı ordusunun dağılması ile son bulacaktır. Prens Eugen savaşın akabinde I. Leopold'e yazdığı tafsilatlı mektupta, kendilerine zaferi getirenin top atışları olduğunun bizzat altını çizmişti. Ona göre, Osmanlı ordusunun geriye doğru çekilirken köprüde yaşadığı kargaşa, kendilerine az riskle kazanılmış bir başarıyı da getirecekti. Özellikle sol kanattan etkili ve kesintisiz top atışları ile askerlerin çoğu nehre dökülmüştü⁴⁰.

³⁸ “Relazione della Battaglia”, ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, Tarihsiz; AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, c. 30, 28-30 September 1697-Adrinople.

³⁹ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, yay. haz. Abdulkadir Özcan, s. 121.

⁴⁰ “Della Lettera Scritta a' S.M.C. dal Principe Eugenio di Savoia”, ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, Tarihsiz-Dal Campo Imperiale fra' Senta e Klein Canissa. Benzer bir panoramayı savaşta bizzat yer almış Kont Luigi Ferdinando Marsigli şu cümlelerle ifade etmektedir: “1697'de Kayzer'in ordusu Petrovaradin karşısındaki Bačka Ovası'nda ordugâh kurmuştur. O sırada Sultan, ordusunu Titel'in aşağı kesimine göndermiştir. Ordu, arabalardan köprüler kurarak Tisa Nehri'ni geçmiştir. Sultan, ordusuyla gizlice Temeşvar'a yürümüş, orayı ele geçirerek Tisa Nehri boyunca yürümüştür. Daha sonra, Kayzer ordusunu solda, iki günlük mesafe geride bırakarak Zenta'ya ulaşmıştır. Sultan, Tisa Nehri üzerine taşınabilir bir köprü inşa ettirip bütün süvarisiyle birlikte nehri geçmiştir. Prens Eugen uzun yürüyüş sebebiyle ordusunun yorgun düşmesine ve kurak düzlüklerden geçmiş olmasına rağmen, zamanında yetişerek henüz yüklerini nehirden geçirmemiş olan Osmanlı piyadelerini top atışlarıyla dövmeye başlamıştır. Bu hadise Osmanlı ordusunun tamamen yenilmesine sebep olmuştur”. Bkz. Luigi Ferdinando Marsigli, *Stato Militare Dell'Imperio Ottomanno, Incremento e Decremento Del Medesimo. Del Signore Conte Di Marsigli*, Amsterdamo, 1732, 2. Kısım s. 116. Marsigli'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkisi noktasında şu biyografi çalışmaları detaylı bilgiler vermektedir: John Stoye, *Marsigli's Europe: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso, 1680-1730*, Yale University Press, New Haven-London 1994 ve Güner Doğan, *Sınırlar Üzerinde Bir Hayat: İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı İmparatorluğu (1679-1732)*, İtalya Dostluk Derneği, Ankara 2020. Zenta

İtalyan ve Fransız elçilerin benzer şekilde *confusione/confusion* kelimesini tercih ederek nitelendirdikleri bu manzarada⁴¹ Osmanlı tarafı çok sayıda askerini ve bunların arasında tecrübeli komutanlarını da kaybedecektir. 12.000 civarında askerin nehre düşerek öldüğünün rakamını veren Ruzzini, Sadrazamın ve Yeniçeri Ağasının da bunlar arasında yer aldığını belirtmektedir. Ona göre Sultan, askerlerine ne pahasına olursa olsun mücadeleye devam etmelerinin emrini vermiştir⁴². Bu emir ölenlerin sayısını artırırken Ruzzini Avusturya tarafı için verilen kayıpların net sayısını bir tablo haline getirerek şöyle bir çerçeve çizmiştir⁴³.

Birlikler	Yaya Birliği	Atlı Birlik	Topçu Birliği	Toplam
Ölü	279	12	11	302
Yaralı	1160	387	37	1584

Osmanlı tarafı için kayıplar konusunda yaklaşık veya net bir bilgi vermeyen Ruzzini'ye nazaran Fransız elçi 25-30.000 civarında bir rakam paylaşmaktadır⁴⁴. Buna benzer tarzda Avusturya kaynaklarında savaş meydanında veya nehre düşerek ölen Osmanlı askerinin sayısı 30.000 civarında gösterilirken, yaklaşık 4.000 askerin de esir edildiği ifade edilmektedir⁴⁵. Esirler konusunda Ruzzini, Eugen'in ileride para

hezimetinin bütün ayrıntıları için bkz. Feridun M. Emecen-Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, s. 324-347.

⁴¹ “...avvisi che il Nemico passasse il Ponte, con tanta confusione”, “avec tout ce qui avoit passe' le Tibisk, et cela dans une confusion.”.

⁴² “...il Sultano haveva comando di combattere a' prezzo di tutto sangue”. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 2 40, 14 Settembre 1697-Cimenin.

⁴³ “Specificazione de Morti e Feriti dell' Armata Cesarea”, bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, Tarihsiz. Verilen rakamlar hususunda farklı çalışmalar farklı rakamlar vermektedir. Ancak sayılar aşağı yukarı birbirine yakındır. Bir örnek için bkz. Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, s. 343.

⁴⁴ AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, vol. 30, 28-30 September 1697-Adrinople.

⁴⁵ Erhan Afyoncu, “Zenta”, *DİA*, c. 44, İstanbul 2013, s. 281.

getirecek önemli Osmanlı kumandanlarının peşine düştüğünü söylemektedir. Bu bakımdan fidye meselesinin Avusturya tarafı için peşinden gittikleri Osmanlı askerlerini takip etme hususunda önemli olduğunu da belirtmek gerekecektir.

2. Si vis Pacem para Bellum⁴⁶ ya da Zenta Savaşı Sonrası

Prens Eugen'in Zenta'da aldığı galibiyet onun daha sonra Osmanlı hâkimiyetinde olan diğer noktalara ve özellikle Bosna'ya yönelik girişimlerini de hızlandırırken, evvela Sultan ve ardından Osmanlı ordusu alınan mağlubiyet sonrası Temeşvar'a doğru yola çıkacaktır. Avusturya tarafı, Ruzzini'nin ifade ettiği, "si vis pacem para bellum/eğer barış istiyorsan savaşa hazırlan" deyimini ile Osmanlı ordusunun peşinden takibini sürdürmüştür. Bu noktada Eugen'in belgelere yansıyan şekliyle geniş çapta planladığı bir takım projelerden bahsedilmektedir: Belgrad ve Temeşvar'ı kuşatmak, Orsova'yı almak, Bihac'a yeni bir saldırı düzenlemek ve Semlin'den Sava'ya kadar önemli kaleleri tahkim etmek⁴⁷.

Eugen'in planları çerçevesinde bu noktada iki önemli gelişmenin altını çizmek gerekmektedir. Buna göre bir taraftan Venedik diğer taraftan Rusya'nın girişimleri. Venedik Marciana Kütüphanesinde yer alan ve ekte birisine yer verdiğimiz iki görsel, denizde Venedik donanmasının Osmanlı donanmasına karşı giriştiği iki ayrı girişimi resmetmektedir⁴⁸. Buna göre Venediklilerin Kutsal Birlik içinde

⁴⁶ Eğer barış istiyorsan, savaşa hazırlan. Avusturya ordusunun Saraybosna'yı yakıp yıkmasından evvel söylendiği ifade edilen ve Ruzzini'ye İstanbul'dan isimsiz olarak gönderilen bir mektupta yer alan deyim. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 245, 28 Settembre 1697-Cimenin.

⁴⁷ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 245, 28 Settembre 1697-Cimenin.

⁴⁸ "In questa prima fig. la positura delle due Armate Veneta e Turca il giorno di 18 Settembre 1697 nell'quale la Veneta fece la ca. pa. levatta dal porto d.Andro p: attaccare l'Ottomana ancorata nelle rive di Castel Rosso con il vento bona cevole da a causa del quale non pote seguir l'incontro...". Bkz. Venezia, *Marciana*, mss.italiani, n. 13, col. 8550. Ayrıca, Dimitri Kantemir, Osmanlı-Venedik donanmalarının bu karşılaşmalarını dile getirirken Venediklilerin bu mücadeleleri zafer olarak addettiklerinden bahsetmektedir. Bkz. Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun*

Avusturya tarafının kazandığı zaferin evvelinde⁴⁹ ve sonrasında böylesine bir girişimi başlattığı oldukça açıktır. Her ne kadar sonrasında gerçekleşen girişimler sonuçsuz kalsa da bu girişimler karada Avusturya tarafını oldukça memnun edecektir. Bu memnuniyeti Franz Ulrich Kinsky Venedik tarafına gönderdiği teşekkür mektubu ile gösterecek ve özellikle iki kelimenin altını çizecektir: mutluluk ve avantaj⁵⁰. Diğer taraftan zaten daha evvel Rusya'nın faaliyetleri Avusturya için memnuniyet sağlarken yeni bir takım girişimler bu memnuniyeti daha da artıracaktır. Kısacası burada ifade etmek istediğimiz husus, Zenta Savaşı öncesi ve sonrası dış bir takım gelişmelerin de bu savaş ile birlikte düşünülmesinin gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Böylesine bir düşünce Zenta Savaşı'nda ve sonrasında Osmanlı ordusunun maruz kaldığı mağlubiyetlerin hangi saikler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini de bir kere daha düşünmemize yol açacaktır.

Avusturya açısından dışarıda meydana gelen bu iki gelişme Zenta Savaşı sonrası ordunun ilerlemesini ve psikolojisini olumlu etkilerken diğer taraftan gelen bazı istihbaratlar da var olan olumlu havayı daha da artırıyordu. Ruzzini'ye göre Sultan'ın sessizce savaş meydanından kaçması⁵¹ ordu içinde huzursuzluğa yol açmıştı ve bu durum içeride bir isyan hareketinin oluşmasını da tetikleyebilirdi⁵². Tarihi kayıtlar ve yapılan araştırmalar bir isyanın gerçekleştiğine tanıklık etmezler ancak savaş meydanından hızla uzaklaşılması, önemli komutanların ya esir edilmeleri ya da öldürülmeleri⁵³, ordunun birçok askerî teçhizat da dâhil

Yükseliş ve Çöküş Tarihi, çev. Özdemir Çobanoğlu, c. 3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 287.

⁴⁹ 1696-97 yıllarında Osmanlı donanmasının Venedik donanmasını Andre Adası ve Bozcaada önünde üç defa yenilgiye uğrattığını belirtmemiz gerekir.

⁵⁰ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, Tarihsiz-Franz Ulrich Kinsky'den Venedik'e.

⁵¹ Carlo Ruzzini, Sultanın kaçışını *ignominioza* (onursuz) kavramıyla değerlendirirken bunun Osmanlı tarihinde yüzyıllar sonra yaşanmış nadir bir gelişme olduğunun altını çizecektir. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 245, 28 Settembre 1697-Cimenin.

⁵² ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, 24 Dicembre 1697-Costantinopoli

⁵³ Savaşta ölen kumandanların isimleri birçok araştırmada yer almaktadır. Ruzzini'ye göre ise Osmanlı tarafından 17 paşa vefat etmiştir. Bunların arasında Sadrazam ve

hemen her şeyini geride bırakması şüphesiz bir tedirginliği ve huzursuzluğu beraberinde getirmişti⁵⁴.

Prens Eugen, yukarıda saydığımız kendisi ve ordusu açısından meydana gelen olumlu gelişmelerin etkisi ile Sava Nehri civarında Saraybosna'ya girmek amacıyla 4.000 atlı, 2.500 yaya ve 12 toptan oluşan bir ordu ile harekâta başlayacaktır. Bunun neticesinde Saraybosna'ya girip tahrip eden Avusturya ordusu daha fazla kazanım konusunda ve elbette başlıkta belirttiğimiz üzere “barış istiyorsan savaşa hazırlan” deyimini çerçevesinde hareket etmeyi sürdürüyordu. Ancak böylesine bir girişimin uzun vadeli olabileceğine yönelik bilgilerin var olduğunu söylememiz zor gözüküyor. Bunda İngiltere ve Hollanda elçilerinin barış girişimlerini hızlandırmalarının rolü olduğu gibi Osmanlı tarafının çabuk toparlanmasının de etkisinin olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.⁵⁵ Ancak ne olursa olsun her iki gücün savaşının tüm hızıyla devam edeceğine dair bir atmosfer varlığını sürdürürken barışa doğru bir eğilimin de varlığı kendini göstermeye başlamıştı.

Venedik kaynakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun barışa doğru gittiğini düşünmekteydi. Senato'da 11 Mart 1698 tarihinde görüşülen raporda Osmanlı askerinin geçmiş savaşlarda ciddi kayıplar verdiği vurgulanıyor ve bunların çok değerli asker grubundan olduğunun altı çiziliyordu⁵⁶. Yine Venediklilere göre sadece askerî kaybın çok olması değil fakat aynı zamanda halkın da savaşlardan yorgun düşmesi barış

Yeniçeri Ağası yer almaktadır. Bunun yanı sıra Cafer Paşa'nın ismi özellikle zikredilir. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 246, 5 Ottobre 1697-Cimenin.

⁵⁴ Avusturya askerlerinin ele geçirdikleri savaş ganimetleri hakkında bkz. Feridun M. Emecen ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, s. 347.

⁵⁵ Ruzzini'nin Aralık 1697 tarihinde yazdığı raporda, Avusturya ordusunun Saraybosna'ya girmesi üzerine Sultan'ın geniş kapsamlı bir hazırlık içerisine girdiğinden bahsedilmektedir: “*Il piu' importante avviso, che li diamo hora e ch'il Sultano mando' moltissimi comandamenti in Anatolia et in Asia come un proclama col decretaro, che vuol uscire in persona nella ventura campagna*”. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, 24 Decembre 1697-Costantinopoli.

⁵⁶ ASVe, CD, Busta: 52 (11 Marzo 1698).

umutlarını artırıyordu. Çünkü bütün halk barış istiyordu⁵⁷. Genel tablonun bu kadar olumsuz olması Osmanlı İmparatorluğu'nu barış masasına oturtmaya yetecekti ancak bu karar o kadar kolay alınmadı. Her ne kadar Avusturya'nın savaştan dolayı ve ülkenin en stratejik yerlerinin alınmasından ötürü oluşturduğu baskı ve bunun yanı sıra sefaletin ve yorgunluğun getirmiş olduğu içerideki bıkkınlık ortada olsa da bu geri adımın kabullenilmesi bir kişinin vereceği karar olarak zor görünüyordu. Hattâ Sultan II. Mustafa'nın yeni veziri Hüseyin Paşa 1697 tarihinde göreve geldiğinde *kâfir* ile barışa kesinlikle itibar etmemiş ve sefer hazırlıkları ile meşgul olmuştu⁵⁸. Bu kendine olan güven daha sonra Karlofça müzakerelerinin başlamasından önce tekrar ortaya çıkacak ve bu sefer doğrudan muhataplarına yönelik olarak şu cümleler sarf edilecektir: "...Devlet-i Âliyyeyi Osmaniyye dört yüz bu kadar yıldan berü cihad ile meşgul ve daima tarafı hakdan müfid bir devlettir. Bundan sonra elli sene dahi ceng etse hayli ne asker ve ne hazinesi tedbir dahi olunur."⁵⁹.

3. Zenta'da Osmanlı Harp Düzeni

Karlofça Antlaşmasının 1699 yılında imzalanmasından sonra Osmanlılar en azından Avusturya tarafı ile on beş yıllık bir barış dönemine gireceklerdir. Nispeten uzun bu süre hem ordunun toparlanması adına hem de 1683 yılından bu yana savaşın altüst ettiği ekonominin düzelmesi adına oldukça değerli bir ara dönem olacaktır. Karlofça müzakerelerinde Osmanlı diplomatlarının karşısında yer alan bir diğer İtalyan; Avusturya ordusunda görevli Kont Luigi Ferdinando Marsigli, Osmanlı ile Avusturya arasındaki antlaşmayı savaş ve barışı sona erdiren bir dönüm noktası olarak nitelemişti. Karlofça, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan bir *barış* antlaşmasıydı ancak yine bu antlaşma İspanyol Veraset Savaşları'na giden yolda Viyana tarafı için *savaşı* başlatan bir antlaşmaydı⁶⁰.

⁵⁷ "...e tutto il popolo al maggiore segno stanco e diffetto, sommamente desideranno la stessa pace". Bkz. ASVe, CD, Busta: 52 (20 Luglio 1698).

⁵⁸ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, yay. haz. Abdulkadir Özcan, s. 133.

⁵⁹ Karlofça ile Biten Barışın Özeti, *Esad Efendi*, n. 2241, s. 45.

⁶⁰ BUB, *Ms. Marsigli*, n. 117, s. 92.

Barış hakkında yukarıdaki ifadeleri kullanan Marsigli, savaş hakkında da önemli tespitlere imza atmıştır. Bologna doğumlu olan, iki kere İstanbul'u ziyaret eden, II. Viyana Kuşatması'na şahitlik eden ve daha birçok savaşta Osmanlı ordusunun karşısında yer alan bu asker ve diplomat aynı zamanda Zenta Savaşı'na da katılmıştı. Ona göre Avusturya ordusunun karşısında mağlup olan Osmanlı ordusunun vaziyeti öncesi ve sonrası ile şu şekildedir:

“1697 tarihinde vuku bulan Zenta Savaşı, Osmanlılar için çok kanlı geçti. Sadece Sultan ve süvarisi Tisa Nehri'ni geçebildi. Onların dışında ne bir Yeniçeri ne piyadelerden bir zabıt ne de Sadrazam karşı tarafa geçebildi. Düşmandan kaçan Osmanlı askerlerinin yarattığı kargaşa ile köprü aniden çöktü. Askerlerin bir kısmı Kayzer ordusundan atılan topların ateşi arasında kalırken, bir kısmı da Tisa Nehri'ne atlayıp boğuldu. Geri dönecek başka bir yol bulsalar diğer savaşlarda olduğu gibi kaçarlardı... Osmanlı askerleri vaktinden önce savaştan firar edip geride çadır, top ve diğer yüklerini bıraksalar da kaçan askerler biraz uzakta bir araya gelirler. Orada çadır ve topları da vardır. Ancak, Zenta Savaşı'nda bunu başaramamışlardır; Osmanlı piyadesi Tisa Nehri ile düşman ateşi arasında sıkışıp kalmıştır. Nehri geçmelerine yardım edecek köprüünün parçalanması yüzünden hepsi birden perişan olmuştur. Osmanlılar, Uyvar, Budin ve Belgrad Kuşatmaları'nda Zenta'daki gibi peş peşe üç defa mağlubiyet alsalardı, piyadelerini ikmal etmek için barış yaparlardı. Osmanlılarda şöyle bir söz vardır: Yeniçerilerin gözleri keskin, ayakları hızlıdır. Keskin gözleri sayesinde az sebat eder ve kaçan süvarileri hemen görürler⁶¹.”

Zenta Savaşı'nda kendisinin komuta ettiği taburda üç ölü ve yirmi sekiz yaralı veren Marsigli'nin⁶² ve elbette Eugen'in ordusunun karşısında yer alan Osmanlı ordusunun top atışları evvelindeki harp

⁶¹ Luigi Ferdinando Marsigli, *Stato Militare Dell'Imperio Ottomanno, Incremento e Decremento Del Medesimo. Del Signore Conte Di Marsigli*, 2. kısım, s. 131 ve 197.

⁶² “Specificazione de morti e feriti dell'armata Cesarea” başlığı altında. Bkz. ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 250, 21 Settembre 1697-Cimenin.

düzeni ise aşağıda ilk defa yayınladığımız bir çizim ile resmedilmiştir. Ancak, bir görsel eşliğinde Osmanlı harp düzeninin ifade yerindeyse resmini çeken çizimin kimin elinden çıktığı ve nerede bulunduğu soruları üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

Carlo Ruzzini'nin elçilik raporlarının sonuna renkli olarak yapılan ve İtalyanca açıklamalarıyla eklenen çizimin sağ alt köşesinde I. Leopold'un hizmetinde bulunan bir mühendisin imzası vardır⁶³. Lamberti ismi olarak yazılmış bu kişinin kim olduğu hakkında İtalyan elçinin raporlarında muhtasar bir takım bilgiler yer almaktadır. Ruzzini'ye göre bu çizimi yapan kişi, Laurent adlı bir Fransız'dır ve kendisi üç yıl boyunca İstanbul'da elçinin yanında kalmış bir mühendistir⁶⁴. Osmanlı ordusu sefere çıkınca onlarla birlikte hareket eden Laurent'in orijinal olarak yaptığı çizimin daha sonra farklı kopyaları da yapılmıştır. Yine ona göre bu çizimin yapılma sebebi Sultan'a Osmanlı ordusunun gücünü ve büyüklüğünü gösterme gayretinden ileri gelmektedir. Son olarak Ruzzini, ilgili çizimin Osmanlı çadırlarının yakınlarında ele geçirildiğini söylemektedir⁶⁵.

Muhtemelen, savaş alanından çekilen Osmanlı ordusunun geride bıraktığı birçok şey arasında aşağıda görsellerini verdiğimiz bu harp düzenini konu edinen çizim de vardı ve bir şekilde Ruzzini'nin eline geçmişti⁶⁶.

⁶³ Lamberti majestelerinin mühendisi.

⁶⁴ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, 24 Dicembre 1697-Costantinopoli.

⁶⁵ ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178, n. 250, 19 Ottobre 1697-Cimenin.

⁶⁶ Görselin yer aldığı dosya: Kaynak: ASVe, *Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti, Germania*, Busta: 178. Öte yandan Fransız elçi de bir raporunda savaş bölgesinde ele geçirilmiş olan ve yine savaşın gerçekleştiği alanın planından bahseden bir çizimden bahsetmektedir. Elçilik raporunun ekinde yer aldığını söylediği plan, her ne kadar bugün yoksa da, bir mühendis tarafından yapıldığını ifade ettiği çizimin muhtemelen bizim üzerinde çalıştığımız Osmanlı harp düzeni olma ihtimali oldukça yüksektir. Bkz. AMAE, *Correspondance Politique, Turquie*, vol. 30, 21 Ottobre 1697-Adrinople.

3.1. Osmanlı Harp Düzeninden Bir Kesit⁶⁷

Savaş meydanından yenilgi ile ayrılan Osmanlı ordusu geride çok sayıda ganimet bırakmış ve bunlar arasında Bir Fransız'ın çizdiği söylenen Osmanlı savaş alanını resmeden bir kroki de kalmıştır. Orduda yer alan Osmanlı kumandanlarını ve askerlerini içeren bu kroki Venedik Devlet Arşivi'nde, savaş esnasında Viyana'da elçi olarak görev yapmakta olan Carlo Ruzzini'nin evrakının içerisinde yer almaktadır. Kırmızı ve sarı renklerin hâkim olduğu ve muhtemelen dikkat çekmek maksadıyla bu tarz renklerin tercih edildiği krokide 1'den 63'e kadar rakam verilmiş çizimler mevcuttur. Osmanlıca olarak açıklamaların yer aldığı bu çizimlerde Osmanlı Sultanı dâhil üst düzey kumandanların isimleri yer aldığı gibi, askerlerin sayısına dair ve savaşta kullanılacak olan silahların sayısı hakkında da bilgiler verilmiştir.

Krokide yer alan birlikler arasında bir uyum/nizam söz konusudur. Merkezde korunaklı bir konumda Osmanlı padişahı yer alırken onun arkasında ve önünde ciddi bir kümelenme göze çarpmaktadır. Her ne kadar sayısı verilmese de varlığı vurgulanan toprak dikkati çekerken neferlerin sayısına ait rakamların toplamı ise 30.400'dür. Farklı isimler altında bir araya gelmiş Osmanlı birliklerinden bazılarının hangi görevleri icra edeceklerine dair daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Meydan savaşlarında her iki taraf için başat hedef, karşı tarafın başkomutanı ve ağırlıkları olduğundan burada alınan temel düzen savunmadır⁶⁸. Dolayısıyla ordunun dizilişine bu şekilde bakmakta fayda vardır.

Krokide temelde 33, 34 ve 63 numaralı yerlere ve Osmanlı Sultanının bulunduğu yerin ön ve arka taraflarına baktığımızda bunların kullanılan toprakları işaret ettiğini görüyoruz. Sağ, sol ve orta tarafta ve aynı zamanda yer alan topraklar eşit olarak ve nizamlı bir şekilde dağılmıştır. Bazı

⁶⁷ Zenta'ya Osmanlı ordusu ile birlikte giden Fransız elçi Ferriol, Osmanlı harp düzenini, herhangi bir görsel kullanmadan ve "Padişah Korteji" olarak adlandırdığı bir başlık altında paylaşmıştır. Bkz. M. Émile Varenbergh, *Correspondance du Marquis de Ferriol*, Anvers, 1870, s. 31-36.

⁶⁸ Cevat Şayin ve Fatih Yeşil, "XVIII. Yüzyılda Taktik Değişim: Bir Osmanlı Muharebe Alanı Krokisi Üzerine Notlar", *Tarih Dergisi*, Sayı 53 (2011/1), s. 28.

topların hemen gerisinde piyade birliklerinin olması önemli bir ayrıntıdır. Başka bir krokiden hareketle benzer bir durum için yapılan yorumda bunun düşman taarruzlarına karşı tedbir amacıyla yapıldığı belirtilmektedir⁶⁹.

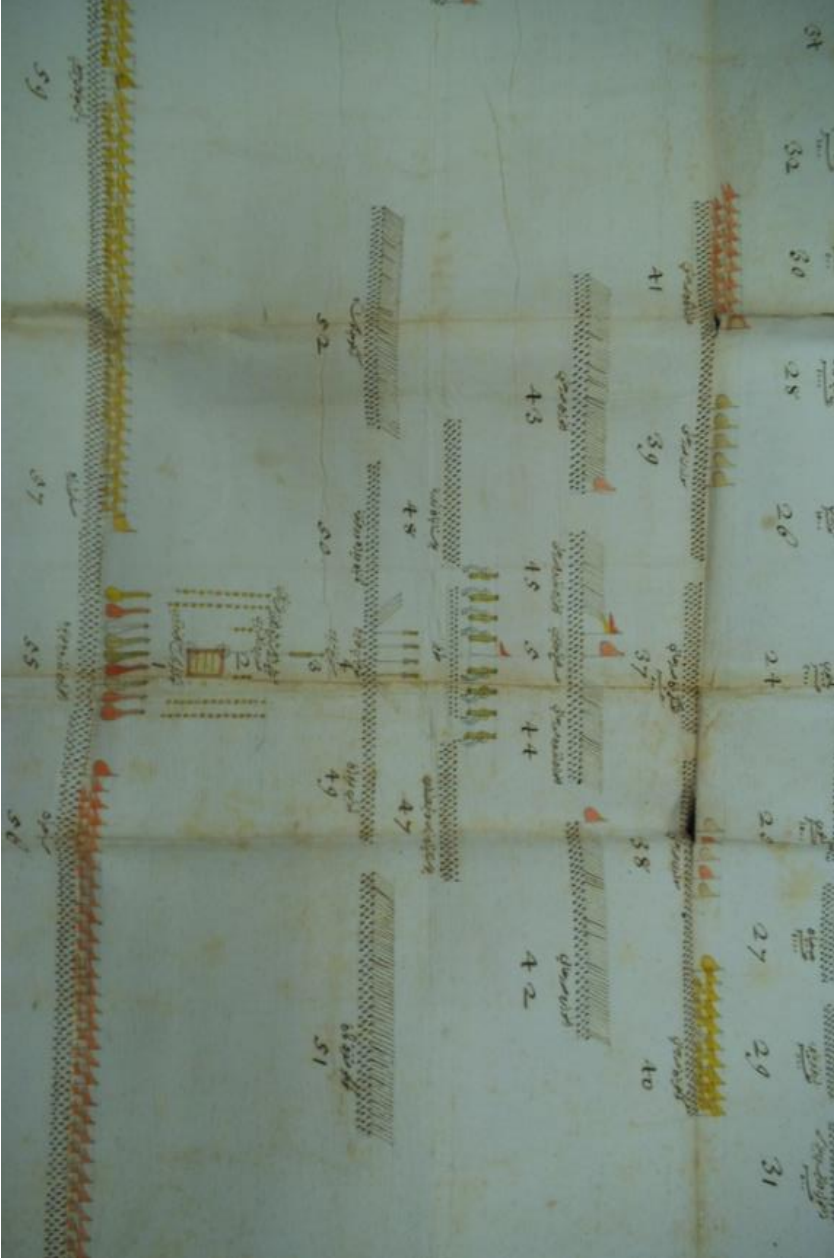
18, 19, 35, 36, 53 ve 54 numara ile gösterilen ve ordunun dizilişinde en sağ ve solda yer alanlar ise valilerdir. Bu noktada krokinin en gerisinde ve dolayısıyla ordunun da arkasında yer alan 62 numara ile gösterilen de bir validir. Burada ifade edildiği şekliyle Şam Valisi'nin görevi "Ordu-yı Hümayunu muhafaza eylemektir". Diğer bir yorumla diyebiliriz ki, valilerin yerleri ordunun her bakımdan muhafazası için hayati önemdedir. Bir bakıma hilal şeklinde organize olduğu görülen birliklerin önünden, arkasından ve kanatlardan gelecek tehdiye karşı ciddi bir önlem alınmıştır.

Sonuç olarak Osmanlı ordusunun Zenta Savaşı'ndaki örgütlenme şekli dengeli bir görünüm arz ederken gücün tek bir yerde toplanmasından ziyade her bir noktaya dağıtıldığı göze çarpmaktadır. Bu şüphesiz, Osmanlı kuvvetlerinin geleneksel şekilde merkez, sağ ve sol kanat şeklinde teşkilatlandığı ve kuvvetlerini bu teşkilatlanmaya uygun olarak iki hat şeklinde tertiplendiği gerçeğini akla getirmektedir⁷⁰. Kullandığımız krokide bir başka özelliği göz ardı etmemek gerekir. Bütün kanatlarda ve merkezde yer alan birliklerin her birinin arkasında benzer bir birlik daha yer almaktadır. Bu ise elbette düşmana karşı mukavemeti sağlamak adına önemli bir düşünce olsa gerek.

⁶⁹ Cevat Şayin ve Fatih Yeşil, "XVIII. Yüzyılda Taktik Değişim: Bir Osmanlı Muharebe Alanı Krokisi Üzerine Notlar", s. 31.

⁷⁰ Cevat Şayin ve Fatih Yeşil, "XVIII. Yüzyılda Taktik Değişim: Bir Osmanlı Muharebe Alanı Krokisi Üzerine Notlar", s. 36.

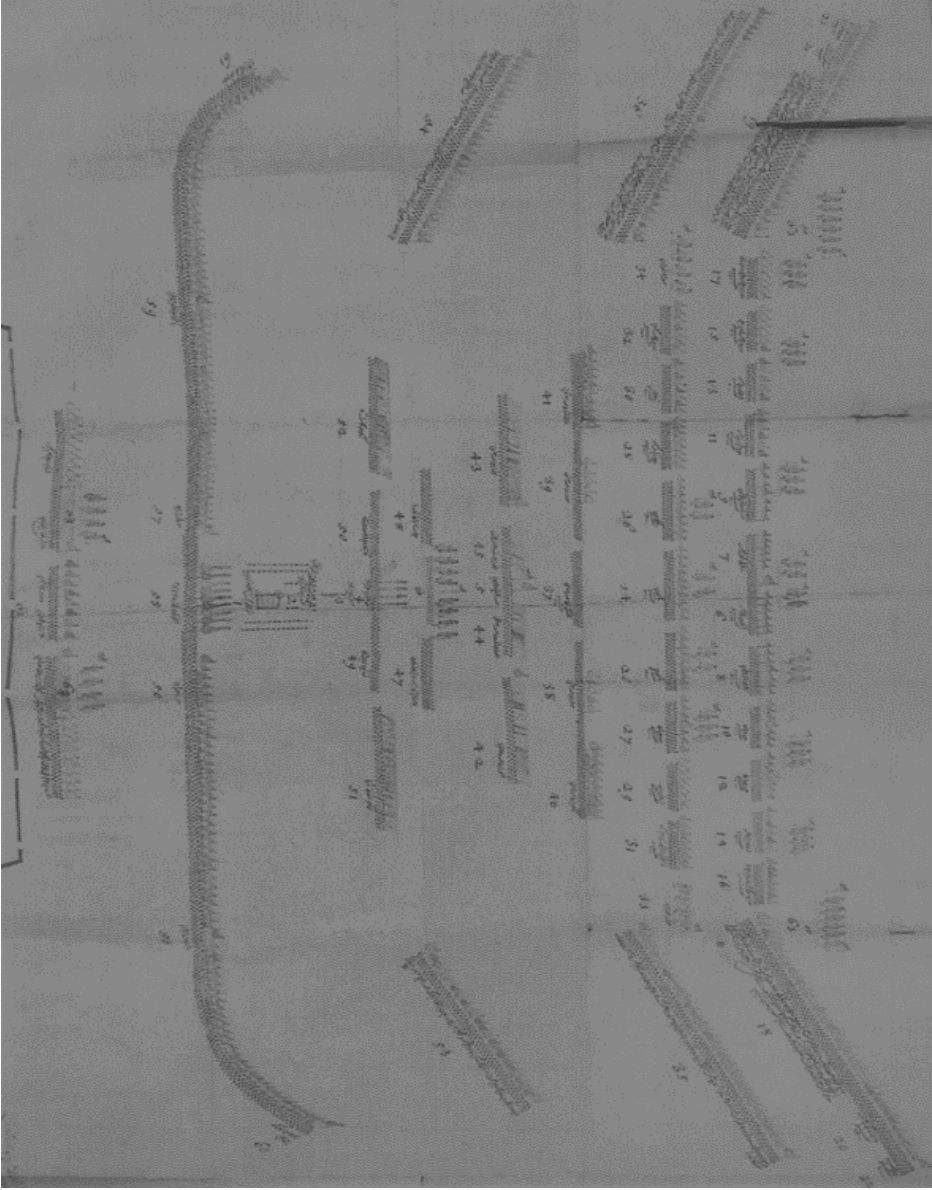
Krokide yer alanlar hakkında bilgiler ise şöyledir⁷¹:

⁷¹ Soru işaretli olarak bıraktığımız yerler krokinin yırtık kısımlarıdır ve dolayısıyla okunamamıştır.

- 1-Şevketlü Padişahımız Hazretleri
- 2- Şeyhülislam Efendi Nakib Efendi Sadreyn Efendileri
- 3- Sancağ-ı Şerif
- 4- Tuğra-yı Hümayun
- 5- Sadrazam hazretleri
- 37-Tüfenkçiyân-ı Sadr-ı Âlî (800)
- 38-Süvari-i Sadr-ı Âlî
- 39-Süvari-i Sadr-ı Âlî
- 40-Gönüllüyân-ı Sadr-ı Âlî
- 41-Divânegân-ı Sadr-ı Âlî
- 42-Ağavât-ı Sadr-ı Âlî
- 43-Ağavât-ı Sadr-ı Âlî
- 44-Ağavât-ı Enderun-ı Sadr-ı Âlî
- 45-Ağavât-ı Enderun-ı Sadr-ı Âlî
- 47-Bostaniyân Hâssa ve Teberdârân
- 48-Bostaniyân-i Edirne
- 49-Erbab-ı Divan
- 50-Kâtibân-ı Divan ve Defterhane
- 51-Gediklü Mütferrikagân
- 52-Gediklü Çavuşân
- 55-Ağavât-ı Enderun-ı Hümayun
- 56-Sipahiyân
- 57-Silahdarân
- 59-Başçavuş Bayrağı

3.2. Osmanlı Harp Düzeninin Genel Panoraması⁷²

⁷² Osmanlı Harp Düzenine ait bu görselde yer alan bilgileri bizzat Zenta Savaşı'nda yer almış Cafer Paşa'nın anıları ile birlikte okumak daha faydalı olacaktır. Bkz. Mühürdâr Ali Efendi, *Vak'anâme-i Ca'fer Paşa: Koca Ca'fer Paşa'nın Serhad Yılları* (1688-

- 6- Yeniçeri ağası nefer (6000)
- 7- Ve kul kethüdası
- 8- Zağarcıbaşı kolu nefer (500)
- 9- Saksoncu kolu nefer (500)
- 10- Cebeciyan nefer (800)
- 11- Rumeli piyadesi nefer (1500)
- 12- Cebeciyan nefer (800)
- 13- Arnavut piyadesi nefer (500)
- 14- Arnavut piyadesi nefer (1000)
- 15- Serheng⁷³ askeri piyade nefer (500)
- 16- ? bölüğü başı ve erbab-ı divan nefer
- 17- Mısırlu piyadesi ve Bosna Levendâni nefer (2500)
- 18- Sağ kolda Haleb Valisi Vezir Cafer Paşa baş ve buğ olub bu koldan olanlar vezir-i müşarün-ileyhin reyî üzere hareket ideler. Anadolu Valisi Mustafa Paşa ve eyalet askeri Kengırı Beylerbeyisi İsmail Paşa Maraş Yunus Paşa Kastamonu Ali Paşa Ankara Ali Paşa Ayıntab ve Karahisar-ı Şarkî sancakları beyleri
- 19- Rumeli valisi kapusı süvari ve eyalet askeri Hüdaverdi Paşa Fürudide (?) İbrahim Hanzade süvarisiyle Vezir Mustafa Paşa kapusı ve Mısırlu kullarının (?) ve sol kolda Vezir Hacı Mustafa Paşa baş ve buğ olmağla bu kolda olanlar vezir-i müşarün-ileyhin reyî üzere (?) ferman olunmuş idi.
- 20- Ve serdengeçti sipah nefer (1200)
- 21- Silahtar-ı Atlı nefer (1000)
- 22- Atlı sipah nefer (1000)
- 23- Ve serdengeçtileri nefer (1500)
- 24- Yeniçeri nefer (2000)
- 25- Yeniçeri nefer (1500)
- 26- Yeniçeri nefer (1500)
- 27- Cebeciyan nefer (1000)
- 28- Rumeli piyadesi nefer (1000)
- 29- Arnavut piyade nefer (800)

1697), s. 259-275; ayrıca bkz. Richard F. Kreutel-Karl Teply, *Der Löwe von Temeschwar: Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Älteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Alî*, Graz-Wien-Köln 1981, s. 197-216.

⁷³ Muhtemelen Serheng olarak okunmalı.

30- Arnavut nefer (500)

31- Anadolu valisi piyadesi nefer (500)

32- Serhan askeri nefer (1500)

33- Havan topları

34- Havan topları

35- Sivas Valisi Dursun Mehmed Paşa ve eyalet askeri Tatar Salih Paşa bölük erbi'a serdengeçtileri bunlar dahi ilerüde olan askere imdâdcı olub Vezir Cafer Paşa'nın reyi üzere hareket ideler.

36- İbşir Hasan Paşa Mevlüt Paşa Seyyid Hac sabık Mustafa Paşa cebelüleri Bayram Ağa ve Mustafa Ağa bunlar dahi ilerüde olan askere imdâdcı olup iktiza ettikde Mustafa Paşa'nın reyi üzere hareket ideler.

53- Karaman Valisi Vezir Hüseyin Paşa ve eyalet askeri bunlar dahi sipahiyânın yanında dürünüb iktiza eyledikde sadrazam fermanına muntazırlardular.

54- Bozok ve Çorum Sancakları Münkaribi Abdizade Nişli yeğenin yanında olan mîrî müteferrikalarıyla bunlar dahi silahtarın yanında dürünüb sadrazam fermanına muntazırlardular.

55- Ağavât-ı Enderun-ı Hümayun

58- Başçavuş bayrağı

60- Ocak kethüdası bayrağı

61- Ocak kethüdası

62- Ordu-yı Hümayunu muhafaza eylemek üzere Şam Valisi Vezir Osman Paşa ve sipah ve silahtar mütekaidleri ve Şam kulları, ve has ağaları, ve Zeynel Ağa piyadeleri, erbab-ı divan piyadesi

63- Toplar

Sonuç

11 Eylül 1697 yılında Osmanlı ordusunun mağlubiyeti ile sonuçlanan Zenta Savaşı önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu sonuçlardan birisi Osmanlılar'ın ilk toprak kayıp belgesi olarak bilinen Karlofça Antlaşması'dır. Osmanlı diplomasisi önemli diplomatları ile Karlofça'da başarılı bir diplomasi faaliyeti yürüterek kayıplarını en aza indirmeyi başarmaya çalışacaktır.

Kayıplar noktasında II. Viyana Kuşatması'ndan itibaren zor günler geçiren Osmanlı ordusunun gerek askerî gerekse ekonomik manada en çok kayba uğradığı yerlerden birisi de Zenta'dır. Prens

Eugen'in özellikle topçu birlikleri ile elde ettiği başarıda Osmanlı ordusu çok önemli kumandanlarını ve ciddi miktarda askerini kaybetmiştir. Bu yenilgide yeteri kadar hazırlığın, özellikle stratejik manada, yapılmadığı anlaşılmaktadır. Zenta Savaşı'nda Osmanlı ve Avusturya ordularını yakından gözlemleme fırsatı yakalayan Venedikli elçi Carlo Ruzzini'nin kaleme aldığı raporlar ise bize savaş ve sonrasındaki süreç hakkında kıymetli bilgiler verirken, onun savaş meydanında ele geçirdiğini ifade ettiği Osmanlı harp düzenine dair kroki ise net bir Osmanlı ordu panoramasının zihnimizde canlanmasına olanak sağlamaktadır.

Son olarak Zenta Savaşı'nın, makalede zikrettiğimiz üzere, sadece Osmanlı-Avusturya Savaşı özelinde görmek yerine Venedikliler'i ve Ruslar'ı da merkeze alarak dış bazı gelişmelerin bu savaşta önemli etkilerinin olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères (=AMAE)

Correspondance Politique, Turquie, vol. 30, 30 Aout 1697-Adrinople

Correspondance Politique, Turquie, vol. 30, 12 September 1697-Adrinople

Correspondance Politique, Turquie, vol. 30, 28-30 September 1697-Adrinople

Correspondance Politique, Turquie, vol. 30, 21 Ottobre 1697-Adrinople

Correspondance Politique, Turquie, vol. 30, 14 Novembre 1697-Adrinople

Archivio di Stato di Venezia (=ASVe)

Consiglio di Dieci (=CD)

CD, Busta: 51, 26 Aprile 1695

CD, Busta: 51, 6 Settembre 1695

CD, Busta: 52, 11 Marzo 1698

CD, Busta: 52, 27 Giugno 1698

CD, Busta: 52, 24 Luglio 1698

Senato Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar (=PTM)

PTM, Busta: 538, n. 9, 28 Marzo 1697, Spalato

PTM, Busta: 538, n. 10, 16 Aprile 1697, Spalato, 15 Mayıs 1697

PTM, Busta: 538, n. 12, 15 Maggio 1697, Čitluk

PTM, Busta: 538, 4 Maggio 1697, Iseppo Preradovich

PTM, Busta: 538, 14 Maggio 1697, S. Casmanon

PTM, Busta: 538, 20 Maggio 1697

PTM, Busta: 538, n. 14, 22 Maggio 1697, Di galera alle Bocche di Narenta

PTM, Busta: 538, n. 17, 3 Luglio 1697, Cattaro

PTM, Busta: 538, n. 18, 16 Luglio 1697, Spalato

PTM, Busta: 538, 23 Luglio 1697, Nicola Biloevich

Senato Dispacci Ambasciatori e Residenti

Germania, Busta: 178, n. 226, 10 Agosto 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 228, 17 Agosto 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 231-232, 24 Agosto 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 235, 7 Settembre 1697-Ebersorf

Germania, Busta: 178, n. 238, 14 Settembre 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 240, 14 Settembre 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 245, 28 Settembre 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 246, 5 Ottobre 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, n. 250, 19 Ottobre 1697-Cimenin

Germania, Busta: 178, 24 Dicembre 1697-Costantinopoli

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA)

Ali Emiri, II. Mustafa, n. 48/4753

Bâb-1 Defteri, *Büyük Kale Kalemi Defterleri*, n. 32287

İbnülemin Maliye, n. 55/5177

Biblioteca Nazionale Marciana (=BM)

Venezia, *Marciana*, mss.italiani, n. 13, col. 8550

Biblioteca Universitaria di Bologna (=BUB)

Fondo Marsili

BUB, *Ms. Marsigli*, n. 117, s. 92

Süleymaniye Kütüphanesi

Esad Efendi, n. 2241, Karlofça ile Biten Barışın Özeti

Araştırma ve İnceleme Eserleri

AFYONCU, Erhan, Zenta”, *DİA*, c. 44, İstanbul 2013, s. 279-281

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704), yay. haz. Abdulkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 2000

“Carlo Ruzzini”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, c. 59, Roma 2017, s. 374-377

DOĞAN, Güner “İstenmeyen Barış Pasarofça’da Osmanlı-Venedik Diplomatları ve Diplomatik Tavırları”, *Harp ve Sulh 300. Yılında Pasarofça Antlaşması*, İstanbul 2019, s. 111-127

DOĞAN, Güner, “Savaşta ve Barışta Osmanlı Dünyasında Venedikli Bir Diplomat: Carlo Ruzzini (1691-1720)”, *Harvard Üniversitesi Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 53 (2020), s. 97-115

DOĞAN, Güner, *Sınırlar Üzerinde Bir Hayat: İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı İmparatorluğu*, İtalya Dostluk Derneği, Ankara 2020

Egy Nagy Háború Utolsó Csatája, ed. Papp Sándor ve Történelmi Levéltár, Zenta 2021

EMECEN, M. Feridun ve Erhan Afyoncu, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. 2, Bilge Yayın Habercilik, İstanbul 2018

KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, c. 3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980

KARAGÖZ, Hakan, “Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı: Habsburg Gözüyle Prens Eugen’in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri”, *Ankara, Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1/2 (2022), s. 503-575

KREUTEL, Richard F.-Karl Teply, *Der Löwe von Temeschwar: Erinnerungen an Ca’fer Pascha den Älteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer ‘Alî*, Graz-Wien-Köln 1981

KURAT, A. Nimet, “The Retreat of the Turks, 1683-1730”, *New Cambridge Modern History*, vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1970, s. 608-647

MARSİGLİ, Luigi Ferdinando, *Stato Militare Dell'Imperio Ottomanno, Incremento e Decremento Del Medesimo. Del Signore Conte Di Marsigli*, Amsterdamo 1732

MOSTO, A. Da, *I Dogi di Venezia, Con Particolare Riguardo Alle Loro Tombe*, Venezia 1939

Mühürdâr Ali Efendi, *Vak'anâme-i Ca'fer Paşa: Koca Ca'fer Paşa'nın Serhad Yılları (1688-1697)*, haz. Abdulhadi Uysal, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2021

ÖZCAN, Abdulkadir, "II. Mustafa", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 275-280

SUMMER, B. H., *Peter the Great and the Ottoman Empire*, Oxford 1949

ŞAYİN, Cevat ve Fatih Yeşil, "XVIII. Yüzyılda Taktik Değişim: Bir Osmanlı Muharebe Alanı Krokisi Üzerine Notlar", *Tarih Dergisi*, Sayı 53 (2011/1), İstanbul 2012, s. 19-38

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme: İnceleme ve Metin*, yay. haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018

STOYE, John, *Marsigli's Europe: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso, 1680-1730*, Yale University Press, New Haven-London 1994

VARENBERGH, M. Émile, *Correspondance du Marquis de Ferriol*, Anvers 1870

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1699-1774)*, çev. Nilüfer Epçeli, c. 5, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011

EKLER

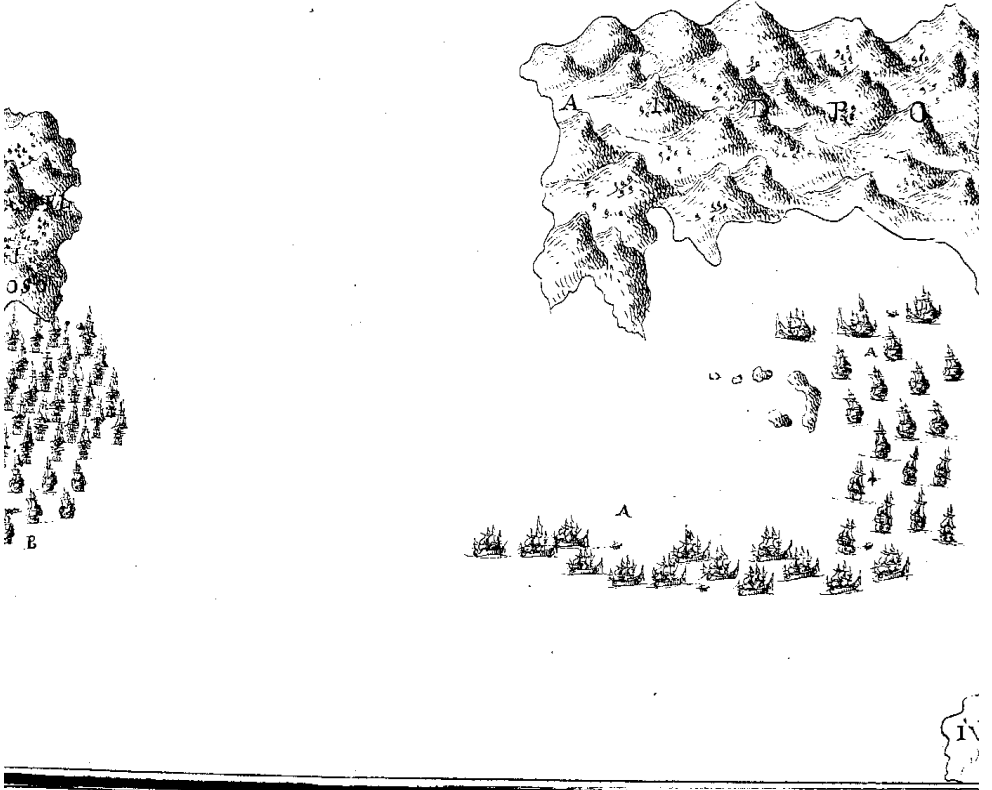
Ek-1: Osmanlı Harp Düzeni Krokinin İtalyanca Tercümesinin İlk Sayfası.

Quello che si vede scritto in Turco nella Carta
di Bakraglio sopra la Num. 6. Dato da Durbun
247

Num.	Unità	Forza
1.	Il uicid Cimeriidi. Imp.	
2.	Il Mulkli d'Alid Effendi, e li due figli etc. etc.	
3.	Il capo standardo (cioè del Impero) che è un Derviscio.	
4.	Il insegno delle fide.	
5.	Il Capitano Numa, e per dir, il S. Turco.	
6.	Il Reggimento di Granizzen con	6000
7.	Il Reggimento di Granizzen cioè Reggimento delle Granizzen di gran autorità.	
8.	Il Reggimento di Bersi con Granizzen	5000
9.	Il Reggimento di Bersi con Granizzen	500
10.	Il Reggimento di Granizzen, sono i Reggenti che hanno cura della Munizioni.	800
11.	Il Reggimento di Granizzen	1500
12.	Granizzen	800
13.	Il Reggimento di Albanesi, e Annanti	500
14.	Il Reggimento di Albanesi, e Annanti.	5000
15.	Milizia di Tindan, Il Reggimento di Annanti	500
16.	Il Reggimento di nuova Infanteria, et altri appartenenti al Campo	
17.	Il Reggimento di Granizzen, e Annanti gestito di Bosnia, cioè Serimani.	2500
18.	Nell'ala destra, è costituito per sopra	

(Kaynak: ASVe, Senato Dispacii Ambasciatori e Residenti, Germania, Busta: 178)

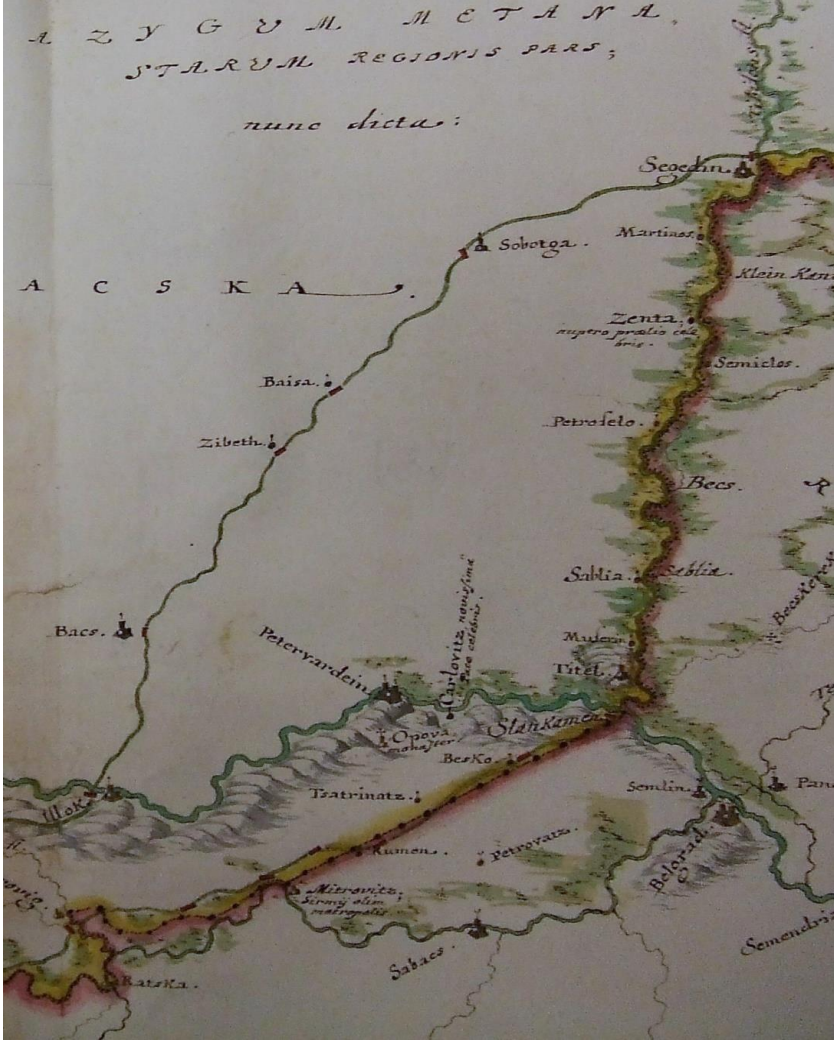
Ek-2: Zenta Savaşı'ndan Kısa Bir Süre Sonra Venedik Donanması ile Osmanlı Donanması'nın Denizde Karşılaşmaları.

a prima figura rappresenta la positura delle due Armate Veneta e Turca il giorno di 18. Settembre 1695. nell quale la
face la p: levata dal Porto d'Androgo: attaccare l'Ottomana ancorata nelle rive di Castel Rosso con il venti
cevole da i causa del quale non pote seguir l'incontro, A Veneti, B Turchi che si pongono alla u

(Kaynak: Venezia, Marciana, mss. italiani, n. 13, col. 8550)

Ek-3: Zenta Savaşı'na Katılmış Kumandanlardan İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli'nin Çizdiği Haritadan Bir Detay.

(Kaynak: Biblioteca Universitaria di Bologna, Ms. Marsigli, n. 47)

Summary

One of the most important events in the history of Ottoman diplomacy is undoubtedly the signing of the Treaty of Karlowitz. With this treaty, the Ottoman army entered a period of defeats that started with the Second Siege of Vienna. The failure of the Siege of Vienna and then the loss of important places like Buda (*Budin*) had important psychological and economic consequences. The period between 1683 and 1696 has been a tragedy for the Ottoman Empire. In addition, the Ottoman army was defeated by the Austrian army in the War of Zenta on 11 September 1697. The desire for peace increased for the Ottomans, who lost their important commanders and many soldiers in this battle.

The defeat of Sultan Mustafa II against Prince Eugen has been evaluated from different perspectives so far. In particular, the information obtained from different archives was used as the main source in these evaluations. In addition, the memories of Ottoman soldiers/diplomats who personally participated in the war, as well as the memories of Viennese soldiers/diplomats, were also included in the relevant studies as basic sources. In particular, the information obtained from different archives was used as the main source in these evaluations. In addition, the memories of Ottoman soldiers/diplomats who personally participated in the war, as well as the memories of Viennese soldiers/diplomats, were also included in the relevant studies as basic sources. However, the writings of a Venetian diplomat as an outsider who witnessed the war in the Zenta War have not been evaluated until today. At this point, the article is focused on the writings of the Venetian diplomat Carlo Ruzzini, who worked in Vienna.

Aside from what Ambassador Carlo Ruzzini wrote about the war, a visual about the war is quite remarkable. This visual about the battle order of the Ottoman army before the War of Zenta was written in Ottoman Turkish. The visual with the names and numbers in the foreground will be published for the first time within the framework of this article.

As a result, the study titled “New Information about the War of Zenta and the Order of War of the Ottoman Army in the Reports of the Venetian Ambassador” is based on an image and evaluates the information in the reports of a Venetian diplomat. In both respects, a new perspective has been tried to be brought to the War of Zenta in the eyes of primary sources.